

דף הנחיות

כלכלה יהודית - מערך 1

לתת יד!

הסדרה:

פרק זה הוא ראשון בסדרה בת מספר פרקים שתעסוק בנושאים מרתקים מתוך עולם המעשה. נתמקד בעיקר בנושאים שבין אדם לאדם כמו הלוואות וכדומה. לימוד מהנה!

מה במערך?

בשיעור היום ננסה להבין מדוע תורת ישראל מעודדת מתן הלוואות. מי צריך להלוות? מי יכול ללוות? מה נכון להלוות? ועוד.

שקף מספר 1

שאלה לדיון:

מהי הדרך הטובה ביותר לסייע לזקק?

כאשר אנו רואים אדם עני מקבץ נדבות, האינסטינקט שלנו הוא להעניק לו מספר מטבעות במקרה הטוב. האם הועלנו לו? כיצד אנו יכולים להועיל לו יותר? לו היו מבקשים מאיתנו לשרטט דרך שתסייע לו לעלות על דרך המלך, מה היינו מציעים? על מי היינו מטילים את המשימה להוציא אותו ממעגל העוני? מדוע?

שקף מספר 2

תורת ישראל מעודדת את מוסד ההלוואות. יש להלוות כסף לאדם נצרך:

אם כסף תלוי את עמי את העני עקב לא תשימון עליו נשך (שמות, כב, כד).

הפסוק פותח בלשון 'אם' מה שנראה כהמלצה ולא כחובה. חכמים למדו כי בשלושה מקומות בתורה מילת 'אם' באה במשמעות של חובה ולא רשות:

רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהן (מכילתא, קפב).

למרות זאת יש להבין מדוע בחרה התורה להשתמש במילה אשר יכולה להשתמע גם כמילת רשות. **תשובה לשאלה זו תינתן לקראת סוף השיעור.**

יועזר, כי בפשטות לשון הפסוק המילה 'אם' מוסבת על סוף הפסוק - ההתנהלות לאחר מתן ההלוואה. כך מבאר זאת החפץ חיים בספרו 'אהבת חסד':

ומה שכתוב פה בלשון "אם", נראה דהוא משום דקאי על סיפא דקרא (שמות כ"ב כ"ד): "לא תהיה לו כנשה", דהוא דוקא כשמלוה לישראל ולא לכנעני.

להעשרה:

מכילתא קפ"ב:

ר' ישמעאל אומר: כל אם ואם שבתורה - רשות, חוץ מזה ועוד שנים: (ויקרא ב' י"ד) "ואם תקריב מנחת ביכורים" - חובה. אתה אומר: חובה - או אינו אלא רשות? תלמוד לומר (שם, י"ד) "תקריב את מנחת ביכורין" חובה ולא רשות. כיצא בו (שמות כ' כ"ב) "ואם מזבח אבנים תעשה לו" - חובה. אתה אומר: חובה - או אינו אלא רשות? כשהוא אומר (דברים כ"ז ו') "אבנים שלמות תבנה" - חובה ולא רשות. אף כאן אתה אומר: "אם כסף תלוה" - חובה ולא רשות. אתה אומר: חובה - או אינו אלא רשות? כשהוא אומר (דברים ט"ו ט') "והעבט תעביטנו" - חובה ולא רשות.

רש"י, שמות פרק כ' פסוק כ"א:

ד"ה ואם מזבח אבנים: (מכילתא) רבי ישמעאל אומר: כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' "ואם מזבח אבנים תעשה לי", הרי אם זה משמש בלשון כאשר - וכאשר תעשה לי מזבח אבנים, לא תבנה אתהן גזית, שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים שנאמר (דברים כז) "אבנים שלמות תבנה", וכן (שמות כב) "אם כסף תלוה" - חובה הוא, שנאמר (דברים טו) "והעבט תעביטנו", ואף זה משמש בלשון כאשר, וכן (ויקרא ב) "ואם תקריב מנחת ביכורים" - זו מנחת העומר שהיא חובה, ועל כורחך אין אם הללו תלויין אלא ודאין, ובלשון כאשר הם משמשים.

להעשרה:

שמות פרק כ"א פסוק ל':

ד"ה אם כופר יושת עליו: אם זה אינו תלוי, והרי הוא כמו "אם כסף תלוה", לשון אשר זה משפטו שישיתו עליו בית דין כופר.

בעל אור החיים, מקשה:

ולמה ידבר ה' בלשון ספק ("אם") במקום שהוא ודאי?

וזו תשובת בעל גור-אריה:

מה שכתוב לשון "אם" אף על גב שהוא חובה, הוא מפני שאם יעשה מחובה, כאילו מקיים גזירת המלך, אין הדבר לרצון לקדוש ברוך הוא, וצריך שיעשה מרצונו... ואם עושה אלו שלושה דברים, כאילו מקיים גזירת המלך, אין זה דבר. כי אם בונה מזבח, שזהו עבודתו יתברך להקריב עליו, והוא מקיים מכוח גזירת מלך בלבד, אין זה עבודה, כי העבודה צריך שיהיה עובד לו מרצונו ורק אז נקרא עובד, אבל אם הוא מוכרח אין זה עובד. וכן אם הלואה כסף כאילו מקיים גזירת המלך, אין זה מצוה, כי צריך שילווה לו מרצונו בלב טוב כדכתיב (שם יוד) "נתון תתן לו ולא ירע לבבך", וכן קרבן העומר אשר ציוותה התורה להודיע שהוא יתברך, אשר הצמיח לנו הפירות ונתן לנו הכל, וזה צריך הודאה בלב שמאנו ומידו נתן לנו. ואם הוא מקיים המצוה כאילו מוכרח מגזרת המלך, אין זה הודאה, שהוא יתברך עשה את הכל, ולפיכך צריך לקיים כאילו הוא רשות.

שקף מספר 3

חכמי ישראל מציינים כי מצוות ההלוואה גדולה יותר ממצוות הצדקה. על מנת למעט במקורות בחרתי לצטט את דברי השולחן ערוך הכוללים מספר נקודות חשובות במצוות ההלוואה:

מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והוא מצוה גדולה יותר מהצדקה. וקורבו עני קודם לעניים אחרים, ועני עיר קודמים לעניי עיר אחרת. ואפילו עשיר שצריך להלוות, מצוה להלוותו לפי שעה ולההנותו אף בדברים וליעצו עצה ההוגנת לו (שולחן ערוך, צז, א).

דבריו מעוררים לשיח על כמה נקודות מרכזיות.

מדוע הלואה גדולה מן הצדקה? מדוע עני קרוב קודם לעני רחוק? מדוע יש מצווה להלוות לעשיר? (שאלה נוספת שניגע בה בהמשך - כיון שקיימת מצווה גם בהלוואה לעשיר, מדוע הדגישה התורה את ההלוואה לעני באמרה 'אם כסף תלווה את עמי את העני?').

שקף מספר 4

הרמב"ם בספר המצוות מספק הסבר לכך שמצוות ההלוואה 'חזקה ומחויבת יותר' ממצוות הצדקה:

שכוננו הא-ל להלוות לעני כדי להקל לו מעונו ולהרחיב לו, וזו מצווה יותר חזקה ויותר מחויבת מכל מצוות צדקה, כי מי שנתגלה כבר עונו ברבים והוא פושט ידו לצדקה, אין צרכו ובושטו כמו צרת העני המסתתר, שרוצה להיעזר קודם שיתגלה עונו ברבים ויתבזה (רמב"ם, ספר המצוות, מצווה קצו)

בתוך דבריו הוא מדגיש כי אין 'צרתו' של העני הפושט יד כמו צרתו של העני המסתתר. יתכן שכוננו לכך שעני פושט יד יכול יהיה להסתדר בסופו של דבר כיון שהוא פונה לכמה וכמה אנשים, מה שלא ניתן לומר על עני הבוש במצבו שפונה בקושי לאדם אחד או שניים בבקשת הלוואה.

שקף מספר 5

התורה הדגישה את עובדת היותו של הלווה 'עני'. יחד עם זאת, במקורות נוספים אין התייחסות למצבו הכלכלי של הלווה ומכך נלמד שישנה מצווה להלוות גם לעשירים. לאור זאת יש להבין מדוע תורת ישראל מדגישה את עניותו של הלווה.

החפץ חיים כותב על זאת כך:

ומצוה גם כן ללוות לעשיר לפי שעה, בשעה שאין המעות מצוי לו, דגמילות חסד נוהג בין לעניים ובין לעשירים, אלא דהעני קודם לו בזה. ולכן פרט הכתוב לעני במצוה זו, ואי לא דהוודיענו הכתוב, היה רצונו של אדם יותר להלוות לעשיר, מפני שגם הוא ישיג פעמים רבות טובות ממנו, ועוד שהעשיר בטוח אצלו יותר (אהבת חסד, א, א)

בסופו של יום, לולא הוראתה המפורשת של התורה להלוות לעניים, רוב בני האדם היו מעדיפים להלוות לעשירים. יותר סיכוי לקבל את הכסף בחזרה וגם משתלם יותר לעשות טובות לאדם שיש בכוחו להחזיר בטובות הנאה נוספות (על נושא הריבית נקדיש שיעור נוסף בהמשך בעזרת ה').

שקף מספר 6

שאלת השאלות היא כמה מוטל עלינו להלוות ולכמה זמן. כמובן שאם מדובר באדם עשיר מאוד, שאין לו כל בעיה להלוות, ראוי שיעניק הלוואות לפי הצורך, ואם מבקשים ממנו הלוואה גדולה, ייתן הלוואה גדולה, ואם מבקשים ממנו הלוואה לזמן ארוך, ייתן לזמן ארוך.

אך צרכי עמך מרובים ואין הבור מתמלא מחולייתו, ועדיין לא נמצאו העשירים שיוכלו לספק את כל צרכי העם. ואם כן כשבא אלינו חבר או קרוב בבקשת הלוואה, ואין לנו אפשרות לעזור לו כפי צורכו, מתעוררת השאלה: כמה כסף עלינו להלוות, או עד כמה צריך האדם לחסוך בהוצאותיו כדי לעזור לחבריו. האם צריך, למשל, להפסיק תוכניות חסכון והשקעה כדי לתת את אותו הכסף בהלוואה, או האם מצווה להפסיק לקנות מעדני חלב, או לוותר על נופש בבית מלון.

היו שרצו לקשר את הדיון הזה להלכה הנודעת במצוות צדקה.

במצוות צדקה מקובל הכלל כי אל לו לאדם לבזבז יותר מחומש מנכסיו. היינו, אין לתת לצדקה יותר מחמישית מההון של הנותן.

האם לדעתכם ניתן להשוות ולהבין כי גם את ההלוואה יש להגביל לחומש מנכסי המלווה?

שקף מספר 7

בדיון זה נוגע החפץ חיים בספרו 'אהבת חסד':

וכמה יהיה השעור שחיבה התורה להלות איש לרעהו?

לא מצאתי בעניי מפרש בדברי חז"ל שעור לזה.

ואין ללמד לזה מן צדקה, דשם השעור לכל היותר הוא חומש מנכסיו, דהתם (כיון ששם) הוא נותן לחלוטין. אבל הכא בהלוואה בא לו הממון בחזרה.

ולהפך גם כן אין סברא לומר, שכל ממונו שהם לעת עתה בטלות אצלו יחוייב מהתורה לחלק אותם לגמילות חסד, פן יזדמן לו איזה עסק לרוח ביתו, ולא יהיה לו ממונו בידו.

ומסתברא דתלוי המצוה לכל אחד כפי השגת ידו, וכל אשר בכחו לעשות לטובת חברו - יעשה (אהבת חסד, א, ד).

ראשית צריך לומר, שברור שאי אפשר לקבוע בהלכה זו שיעורים ברורים, הואיל וישנם הבדלים גדולים בין אדם לחבירו, הן בהכנסות והן בהוצאות, וממילא לא ניתן לקבוע בזה שיעורים. וגם אי אפשר ללמוד דבר מדין הצדקה. שעל הצדקה אמרו חכמים שאסור לאדם לתת לצדקה יותר מחמישית נכסיו, שמא יהיה עני ויצטרך לבריות (כתובות נא, א). אבל הלוואה אינה דומה לצדקה, שבצדקה הכסף אינו חוזר, ואילו בהלוואה האדם עתיד לקבל כספו בחזרה, ולכן ודאי שאפשר לתת יותר מחמישית. ומצד שני, לא יתכן לומר שאת כל הכסף הפנוי צריך לתת להלוואה, כי הרי יתכן שבעתיד הקרוב יזדמן לפניו איזה עסק טוב במיוחד ויצטרך לכסף. ועוד, שאם לא יתן את כספו בהלוואה יוכל להשקיע אותו ולהפיק ממנו רווחים. וכן ישנו סיכון מסוים שהכסף לא יוחזר. ולכן לא יתכן לומר שאת כל כספו יצטרך לתת בהלוואה. ומנגד, ודאי שגם אי אפשר להשתמש ממצוות ההלוואה בתואנה שאנחנו צריכים את כל הכסף כדי לגלגל ולהפיק ממנו רווחים, כי אם כן, מה יהיה על מצוות ההלוואה?!

גם לא ניתן לקבוע מהן הוצאות מיותרות שנכון לקצץ בהן כדי שיהיה לאדם כסף לתת לחבירו בהלוואה, ומה אינו מותרות, מפני ששמחת החיים תלויה בהם. והדבר משתנה מאדם לאדם.

הואיל ואי אפשר לקבוע בזה שיעורים קבועים, צריך להדגיש את הכלל: כל אחד צריך להשתדל לעזור לחבירו כמה שיותר, בלי לפגוע בצרכיו הבסיסיים. וכדי שההחלטה אם הוא יכול להלוות או לא תהיה נכונה, חשוב מאוד ללמוד על הערך הגדול שבמצוות ההלוואה, וכן על הערך הכללי של גמילות חסד, ומתוך כך אפשר לשקול באופן נכון כמה כסף להלוות.

להעשרה:

כמה זמן?

למרות שאמרו חכמים (מכות ג, ב), שסתם הלוואה היא לשלושים יום, ודאי הוא שאין כוונתם לומר שאין מצווה להלוות ליותר משלושים יום, אלא הכוונה היא, שאם לא סיכמו ביניהם את מועד התשלום, אזי צריך להחזיר את ההלוואה כעבור שלושים יום, כי כך הוא משך סתם הלוואה. אך דין זה אינו קשור לעצם מצוות ההלוואה, והכל תלוי באמצעים, ולכן מי שפנו אליו בבקשת הלוואה לזמן ארוך, אם יש לו אפשרות, מצווה עליו להלוות לזמן ארוך. וכן אם יש לו אפשרות לתת הלוואה רק לימים מספר, ברור שאין הוא מצווה לתת את ההלוואה לזמן ארוך יותר ממה שהוא מסוגל (אהבת חסד א, ו).

כמה פעמים ילווה לאותו אדם? כתב ה"חפץ-חיים" (אהבת חסד א, ז), שהואיל ומצוות ההלוואה שייכת למערכת המצוות הכלולות בגמילות חסדים, ממילא דינה הוא שאין לה שיעור. וכשם שבכל המצוות של גמילות חסדים, בכל פעם שמתעורר צורך חדש, ישנה מצווה לעזור, כך גם הדין לגבי הלוואה. וכמו שאין לומר לחולה הנזקק לעזרה: סליחה, הואיל וכבר עזרתי לך פעם אחת היום, יצאתי ידי חובתי, ומעתה תסתדר לבד, כך גם אין להימנע מלהלוות לאדם אחד כמה פעמים. ואפילו אם בא אדם לחבירו, וביקש ממנו הלוואה, וזמן קצר לאחר שפרע את ההלוואה ביקש הלוואה נוספת ואפילו עד מאה פעמים, בכל פעם ופעם, אם יש באפשרותו להלוות, ילווה מתוך שמחה וחביבות.

להעשרה

ויחשוב שבכל פעם שהוא מלווה הוא מקיים מצווה, ואם כן מה אכפת לו להלוות שוב ושוב. וכי אם היה בעל חנות, והיה אדם מתדפק על דלתי חנותו שוב ושוב, בכדי לקנות את אותה הסחורה, וכי היה כועס עליו, וטוען כלפיו, הלא כבר קנית פעם אחת היום, מדוע אתה בא פעמיים?! ודאי שלא, שהרי על כל קנייה וקנייה הוא מרוויח. כך גם צריך לחשוב אדם שמעניק הלוואה, שבכל פעם שהוא מלווה הוא מקיים מצווה, ולכן הוא המרוויח הגדול מכך שזכה להלוות לחבירו.

שקף מספר 8

מבואר בגמרא, וכן נפסק להלכה, שאסור להלוות בלי עדים, מכיוון שהמלווה מכשיל את הלווה שיכול לשכוח ולכפור בהלוואה, או שיחשבו שהמלווה תובעו סתם ויקללו אותו.

אסור להלוות בלא עדים ואפילו לתלמיד חכם אלא אם כן הלווה על המשכון והמלווה בשטר משוכח יותר וכל המלווה בלא עדים עובר משום 'לפני עור' לא תתן מכשול וגורם קללה לעצמו (שולחן ערוך, חושן משפט, ע' א).

יש כמה דרכים להינצל מהאיסור, על ידי שההלוואה תהיה "מבטחת". בשולחן ערוך הוזכרו שלוש דרכים: א. שטר הלוואה בעדים, ב. משכון, ג. עדים.

האחרונים הוסיפו: ד. כתב ידו של הלווה או חתימתו על מסמך שכתב המלווה, ה. מסירת שיק כנגד סכום ההלוואה, ו. עד אחד. וכיום ניתן להוסיף: ז. הודעה בדוא"ל או בטלפון עם סכום ההלוואה.

הדיון העולה בשקף מזמין אתכם לשוחח על הנושא של 'לפני עיוור'. כמה עלינו להיזהר מלהכשיל אחרים? מי זו אחריות שלנו ומתי אין זה קשור אלינו?

להעשרה

[מאמר מרתק בנושא מאת הרב יהודה לוי, אשר ראה בקובץ המעין](#)

[שיעור מעניין באתר עולמות](#)

שקף מספר 9

יסוד גדול מלמד אותנו הרמב"ם בפירושו לאבות:

ואחר כך אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גודל המעשה אבל לפי רוב מספר המעשים והוא שהמעלות אמנם יגיעו בכפול המעשים הטובים פעמים רבות ועם זה יגיע קנין חזק לא כשיעשה אדם פעל אחד גדול מפעולות הטובות כי בזה לבדו לא יגיע לו קנין חזק והמשל בו כשיתן האדם למי שראוי אלף זהובים בבת אחת לאיש א' ולאיש אחר לא נתן כלום לא יעלה בידו מדת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול כמו שמגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים ונתן כל זהוב מהם על צד הנדיבות מפני שזה כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו קנין חזק וזה פעם אחת לבד התעוררה נפשו התעוררות גדולה לפעל טוב ואח"כ פסקה ממנו וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסור במאה דינרים או עשה צדקה לעני במאה דינרים שהוא די מחסורו כמו שפדה עשרה איסרים או השלים חסרון עשרה עניים כל אחד בעשרה דינרים ואל זה ההקש וזה ענין אמרו לפי רוב המעשה אבל לא לפי גודל המעשה:

אם יש לאדם סכום כסף גדול והוא יכול לתת את כולו לצדקה לאדם אחד או לחילופין לחלק אותו לכמה אנשים, עדיף שיחלק כדי לעזור ולחזק אצלו את מידת הנדיבות.

למדנו בעבר כי מצוות התורה - גם אלו הנראים שמטרתן רק לסייע לאחרים - נועדו בשביל לעדן ולרומם אותנו. כך גם מצוות ההלוואה, מלבד היכולת לסייע לאחרים יש לנו הזדמנות להפוך בעצמנו לאנשים טובים יותר. מכך למד ה'אהבת חסד' כי יש לנהוג כך גם בהלוואה:

אם באו לפניו הרבה אנשים, ואחד מהן צריך ללות סך מרובה, ושאר האנשים לא יבקשו ממנו כל אחד, כי אם דבר מועט, ואם ילוה להאחד הסך המרבה, לא יהיה לו מה ללות לשאר האנשים, מוטב שילווה לכל אחד סך מועט, מלהלות לאחד סך מרבה, דעל כל אחד ואחד שהוא מלווה, הוא מקים מצות עשה בפני עצמה...

אמנם, כל זה בתנאי שכל המבקשים הלוואה שווים בסדר קדימותם, אבל אם האדם שמבקש את ההלוואה הגדולה הוא במצב כזה, שללא ההלוואה הוא עלול להתמוטט מבחינה כספית ולפשוט את הרגל, ובעזרת ההלוואה יוכל להמשיך את עסקיו ולשקמם, ואילו שאר האנשים אינם צריכים את ההלוואה כדי להציל את עתידם, אזי עדיף להלות הלוואה אחת גדולה כדי להציל את אותו האדם מפשיטת הרגל. וזאת מפני שבהלוואה הזו מקיימים, בנוסף למצוות ההלוואה הרגילה, את מצוות התורה (ויקרא כה, לה): "וְכִי יִמְנָךְ אֶחָיִךְ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ". וכבר הזכיר הרמב"ם שהמעלה הגבוהה ביותר שבמעלות הצדקה היא לעזור לאדם העומד לפשוט רגל, באופן כזה שיוכל להמשיך ולהתקיים לאחר מכן בכוחות עצמו. ולכן בכל פעם שניתן להעמיד אדם על הרגליו, הוא קודם לכל האחרים.

ואם האחד שרוצה להלות לו הסך המרבה, יועיל לו בהלוואתו, שלא יתמוטט לגמרי, אפשר דהוא קודם, דבזה מקים גם כן מה שאמר "וכי ימנך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו'"... (אהבת חסד, א, יד).

שקף מספר 10

כהמשך לשקף הקודם נביא כאן את דברי בעל ספר החינוך המתייחסים לשינוי הפנימי שעובר אדם מלווה: משבחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה (ספר החינוך, סו)

שקף מספר 11

לאחר שלמדנו והארכנו על מקומו של המלווה בהלוואה, נדון מעט על תפקידו של הלווה.

אסור ללווה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה, עד שלא ימצא המלווה ממה לגבות חובו. ואם עושה כן, נקרא רשע. וכשהמלווה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה זו, מוטב שלא להלוותו ממה שילווהו ויצטרך לנגשו אחר כך, ויעבור בכל פעם משום "לא תהיה לו כנושה" (שולחן ערוך, צז, ד)

כלל חשוב למדנו בסעיף זה, שאסור ללווה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך על כל מיני מותרות, שמא לאחר מכן לא יוכל להחזירה. וכן הסביר בעל ספר "מאירת-עינים" (סק"ה), שכוונת השולחן-ערוך היא, שכל דבר שאינו צורך גדול לאדם, נחשב שלא לצורך, והמשתמש בהלוואה שלא לצורך נחשב כמאבדה. ונוספה ב"שולחן-ערוך" הערה חריפה: שהלווה המבזבז את כספי ההלוואה על דברים שאינם חשובים - נקרא רשע. והטעם לכך, שבכל הלוואה ישנו סיכון מסוים שמא הלווה לא יוכל להחזיר את הכסף, ולסיכון הזה אנו מצווים על פי התורה להיכנס כדי לעזור לחבר לעמוד ולהתקיים, אבל לא ציוותה אותנו התורה להסתכן כדי לעזור לחבר לקנות מותרות או כדי לממן את הטיוולים והנסיעות המיותרות שלו.

שקף מספר 12

בתחילתה של המצגת ראינו שמצוות ההלוואה היא חובה. למרות זאת התורה השתמשה במילה 'אם' שיש לה קונטציה של רשות. מדוע?

לעיל הבאנו מספר הסברים לזה, לקראת סיומה של המצגת נראה את דבריו הנפלאים של הרב דונר מלונדון המספקים נקודת ראייה רחבה על נושא ההלוואות ככלל:

אם אמנם מצוות ההלוואה הינה חובה גמורה, מדוע כתבתה תורה בלשון 'אם'?

...שכן, אם יבוא עני אל רעהו ויבקש ממנו הלוואה, ואילו זה האחרון יחמיץ לו פנים אך לבסוף יתן לו את מבוקשו תוך שהוא משדר בכל פעולה מופעלותיו כי היה מעדיף להימנע מכך אלמלא שחייבתו תורה - בודאי לא תתקיים בכך מצוות התורה בהידור.

...התורה מבקשת שאנו נלוה לעני מממוננו בשמחה, ואיננו עושים זאת מחמת החובה המוטלת עלינו אלא מחמת שאנו רואים זאת כזכות לעצמנו לסייע לו בשעת דחקו (מקדש הלוי, עמוד ערב).

שקף מספר 13

כדרכנו נישאר עם שאלה למחשבה:

האם קיימת הלוואה פסולה? כזו שאסור להלוות?

ניתן לדון על כך הן על בסיס מה שלמדנו היום והן על בסיס ידע כללי שיורחב בעז"ה במצגת הבאה.

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סדקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

